

Genovaitė KAČIUŠKIENĖ

Šiaulių universitetas

TARMIŲ FONETINIŲ YPATYBIŲ ATSPINDŽIAI „SAKYTINĖS LIETUVIŲ KALBOS TEKSTYNE¹“

1. Tekstyno tyrinėjimų apžvalga

Parengus „Sakytinės lietuvių kalbos tekstyną“², suaktyvėjo lietuvių šnekamosios kalbos tyrimai. Remiantis tekstyno medžiaga, parašyta keliolika straipsnių (daugiausia morfologijos, sintaksės ar leksikos tematika), kuriuose detalai aptariamas gramatinių formų trumpinimo ir vartojimo dažnumo santykis, šnekamosios kalbos leksinės, morfologinės ypatybės (Dabašinskienė 2009a; 2009c), būdvardžio vartosenos skirtumai įvairiuose sakytinės kalbos registruose (Kamandulytė, Tuškevičiūtė 2009), klausiamieji šnekamosios lietuvių kalbos pasakymai (Balčiūnienė, Simonavičienė 2009), skolinių morfologinis įforminimas ir fleksijos (Kamandulytė-Merfeldienė 2010), atlikta habilitacijos procedūra (Dabašinskienė 2009b) ir kt. Yra vienas straipsnis, skirtas dažniausiai vartojamoms tarminėms formoms apžvelgti (Kačiuškienė 2009).

Paskelbtų tyrimų pagrindu galima teigti, kad sakytinėje kalboje, kitaip nei rašytinėje, labai dažnai vartojami trumpi ir sutrumpinti žodžiai, atliekantys jungimo, savęs identifikavimo, nurodymo funkcijas. Dažniausiai vartojami sakytinės kalbos žodžiai yra viensiemeniai: *aš, nu, ir, ne, bet, kad, tu, ten, ką,*

¹ Toliau – tekstynas.

² 2006 m. Vytauto Didžiojo universiteto inicijuotas ir kartu su partneriu VU įvykdytas projektas „Bendrinės šnekamosios lietuvių kalbos tekstyno kūrimas“ (finansuotas Lietuvos VMSF) buvo pirmasis bandymas sistemingai kaupti, apdoroti, saugoti ir pateikti visuomenei internetu prieinamus šnekamosios lietuvių kalbos duomenis. 2007–2009 m. Vytauto Didžiojo universitete kartu su partneriais VU, LKI, KU ir ŠU buvo atlikti tekstyno (projektai finansuoti Lietuvos VMSF ir LMT) kūrimo ir tobulinimo darbai, leidę išplėsti sukurtąją sakytinės lietuvių kalbos duomenų bazę ir jos analizavimo galimybes bei suteikti galimybę interneto vartotojams naudotis tekstyno duomenų baze (prieiga per internetą: <http://donelaitis.vdu.lt/~andrius/SKT5/5SKT-paiesk.php>; Balčiūnienė, Simonavičienė 2009).

tai, mes, kas, ar, daiktavardžiai – *kartas, diena, laikas, vieta*, būdvardžiai – *geras, gera, graži*, veiksmažodžiai – *nežinau, žinau, yra, nori, būt, nėra, pasakyt, įvardžiai – aš, tu, mes, tas*, prievėksmiai – *ten, čia*. Sakytinėje kalboje dažniausiai vartojama kalbos dalis yra veiksmažodis, o rašytinėje kalboje – daiktavardis. Dažniausias daiktavardžio linksnis sakytinėje kalboje yra vardininkas, o rašytinėje kalboje – kilmininkas. Taip pat pastebėta, kad vienos kurios nors kalbos dalies vartojimo dažnumą sakytinėje kalboje dažniausiai lemia įvairūs sakinės kalbos registrai – pokalbio aplinka, forma, socialiniai dalyvių vaidmenys ir kt. Nuo kalbos registro priklauso net ir gramatinių kategorijų pasiskirstymas. Kiek skiriasi ir sakinės kalbos klausiamųjų sakinių struktūra – čia gana dažni klausiamieji sakiniai su sakinio pabaigoje einančiomis klausiamosiomis dalelytėmis, kurios rašytinėje kalboje paprastai vartojamos žodžio pradžioje. Nustatyta, kad naujieji skoliniai gramatiškai adaptuojami gana retai – sakytinėje kalboje jie dažnai pasakomi be galūnės, sulietuvinama tik jų fonetinė išraiška.

2. Tarminės ir fonetinės ypatybės tekstyne

Žvalgomasis dažniausių tarminių formų vartosenos tyrimas parodė, kad spontantinės kalbos tekstyne tarminės formos vartojamos daug dažniau (net 20 kartų) negu parengtos kalbos tekstyne, kai informantas nėra varžomas nei aplinkos, nei bendrinės kalbos taisyklių. Kaip ir lietuvių bendrinėje kalboje, į dažniausiai vartojamų sakinės kalbos žodžių gretą patenka vienskiemeniai žodžiai *a ~ ar, ka ~ kad*, veiksmažodis *yr ~ yra*, o pati dažniausia tekstyne tarminė forma yra *saka ~ sako*. Gauti rezultatai leido tik konstatuoti pačius faktus, tačiau nesuteikė jokios konkretesnės informacijos apie informantų tarmes, kadangi šios tarminės ypatybės – kokybinis bei kiekybinis žodžio galo trumpinimas (*buva ~ buvo, būn ~ būna, viens ~ vienas, yr ~ yra*) ir priebalsių nykimas jungtukuose ar vienskiemeniuose žodžiuose – yra būdingas beveik visoms lietuvių kalbos tarmėms (Zinkevičius 1966, 111–121, 192–199).

Šio straipsnio tikslas – remiantis detalesne tarminių formų analize, aptarti sakinės kalbos fonetines ypatybes, užfiksuotas tekstyne.

Tarminės formos tekstyne žymimos nuoroda @d ir vadinamos dialektizmais³. Šešiuose pagrindiniuose jo skyriuose (arba sakinės kalbos variantuose), kurie įvardijami kaip akademinė komunikacija, žiniasklaidos komunikacija, privati komunikacija telefonu, privati tiesioginė komunikacija, pusiau

³ Išsamiau apie sakinės kalbos variantus žr. Dabašinskienė 2009b ir ten nurodytoje literatūroje.

vieša tiesioginė komunikacija, pusiau vieša komunikacija telefonu, pateikiami 226 174 žodžiai, iš kurių 1227, arba 0,54% visų žodžių, turi minėtą nuorodą. Į šį sąrašą pakliūva visi šiek tiek kitokie, lyginant su lietuvių bendrine kalba, žodžiai – dažniausiai jų sutrumpėjusios formos, įvairūs fonetiniai ar morfologiniai ypatumai. Kadangi tekstyno medžiaga nėra sukirčiuota, apie kokius nors prozodinius reiškinius tegalima spręsti iš vieno ar kito jų poveikį patyrusio garso pakitimo, dažniausiai susijusio su trumpųjų kirčiuotų balsių ilginimu (*būva* ~ buvo, *kyną* ~ kiną) ir pan. Vadinamieji dialektizmai tekstyne pateikiami įprastine rašyba, o ne transkribuoti, todėl iš tokio jų užrašymo negalima nieko konkrečiau pasakyti ir apie subtilesnius fonetinius pakitimus ar procesus (skaitytojo dažniausiai tik įsivaizduojamus), nes daugumos jų neatspindi mūsų įprastinė rašyba.

3. Žodžio galo trumpinimas

Žodžio galo trumpinimas – viena dažniausių fonetinių ypatybių, būdingų daugeliui lietuvių kalbos tarmių. Antanas Pakerys, aptardamas lietuvių bendrinės tarties ydas, yra pastebėjęs, kad visi žemaičiai, rytų aukštaičiai panevėžiškiai, širvintiškiai, vakarų aukštaičiai šiauliškiai ir net dalis vakarų aukštaičių vietoj ilgųjų balsių nekirčiuotose (ypač atvirose) galūnėse vartoja trumpuosius garsus (2003, 38). Žodžio galo trumpinimą, kaip dažniausią lietuvių kalbos tarmių fonetinę ypatybę, savo veikaluose yra išsamiai aprašęs Zigmąs Zinkevičius (1966, 111–121; 1980, 101–108; 1978, 36)⁴. Kaip ir galima buvo tikėtis, analizuojama tekstyno medžiaga tik patvirtino šios fonetinės ypatybės paplitimą – daugiausia žodžių, turinčių nuorodą @d, yra patyrę vienokią ar kitokią žodžio galo redukciją. Iš 1227 tarminių formų pakitusį žodžio galo vokalizmą turi 836 žodžiai (arba 68,1% visų atvejų). Vieniems iš jų yra būdingos sutrumpėjusios nekirčiuotos ilgosios galūnės (dažniausiai – o ir é, kilusios iš senovinių *ē, *ā), kitiems – senovinių trumpųjų nekirčiuotų galūnių numetimas⁵.

Prie pirmosios grupės pavyzdžių galima priskirti 412 žodžių (49,3% visų atvejų). Jų vartojimo dažnumo seka tokia: nuo *saka* (81 atvejis) ~ sako, *nieka* (28) ~ nieko, *buva* (27) ~ buvo, *atroda* (9) ~ atrodo, *dara* (9) ~ daro iki pavienių pavartojimo atvejų *stumda* (1) ~ stumdo, *neapsižvalga* (1) ~ neapsižvalgo

⁴ Dar plg. Bacevičiūtė ir kt. 2004, 39, 196–197.

⁵ Tai vyksta niekada kirčio negaunančiose formose – esamojo laiko 3 a. ir vyriškosios giminės vns. vardininke. Tekstyne nepastebėta senovinių akūtinųjų galūnių trumpinimo atvejų, būdingų rytų aukštaičiams šiaurės panevėžiškams ir kai kurioms kitoms lietuvių kalbos tarmėms (Zinkevičius 1980, 104–105).

ir pan. 1-e lentelėje matyti, kad dažniausiai yra trumpinama atvira žodžio galūnė – tokių pavyzdžių rasta 391 (94,1%). 279 atvejais (67,7%) yra trumpinamos veiksmažodinės formos – esamojo, būtojo kartinio ar būtojo dažninio laiko 3 a. Vienaskaitos vardininkas sutrumpintas tik 3 kartus (*mergyte* ~ *mergytė*, *pusesere* ~ *pusseserė*, *motula* ~ *motulė*), o daugiskaitos kilmininkas – tik 1 kartą (*vaiku* ~ *vaikų*). Tekstyno pavyzdžiai: <...> *kad jinai kriokaudava@d* [: *kriokaudavo*]; <...> *sakė sakė, baba sava@d* [: *savo*] *pensiją pasided@d* [: *pasideda*]; <...> *bet kokia vyna@d* [: *vyno*] *kaliau, tai mirk iš juoka@d* [: *juoko*]; <...> *tai kaip jinai grįža@d* [: *grįžo*] *namo? <...> reiks iš Svietas@d* [: *Svietos*] *paimt@st* [: *paimti*] *kortelę, jinai vaistinės turi; <...> o senolė pensiją duod@d* [: *duoda*] *Elenai ant vaistų ir ant maista@d* [: *maisto*]; <...> *mamas@d* [: *mamos*], *va, turiu tokią nuotrauką, kad mama maža maža buva@d* [: *buvo*] *kaip i@d* [: *ir*] *tu.*

1 lentelė. Ilgųjų žodžio galo balsių trumpinimas

Žodžio forma	Veiksmažodis 3a. (%)	Daiktavardis vns.klm. (%)	Daiktavardis vns.vard. (%)	Daiktavardis dgs.klm. (%)	Iš viso (%)
Atvira galūnė	279 (67,7)	108 (26,2)	3 (0,7)	1 (0,2)	391 (94,9)
Uždara galūnė	2 (0,5)	19 (4,6)	0	0	21 (5,1)
Iš viso	281	127	3	1	412

Senovinių nekirčiuotų trumpųjų balsių numetimo atvejų tekстыne rasta 424 (50,7% visų tarminių žodžių). Dažniausiai, net 20 kartų, buvo pavartotas esamojo laiko veiksmažodis *reik* ~ *reikia*, po jo eina *būn* (19) ~ *būna*, *yr* (13) ~ *yra*, *tur* (5) ~ *turi*, *gal* (5) ~ *gali*, skaitvardis *viens* (23) ~ *vienas*, būdvardis *gers* (9) ~ *geras*, įvardis *visks* (6) ~ *viskas*, daiktavardis *tėvs* (5) ~ *tėvas*, po kartą – pusdalyviai *gaudams* ~ *gaudamas*, *myguodams* ~ *miegodamas*, tarptautiniai žodžiai – *egzamins* ~ *egzaminas*, *limuzins* ~ *limuzinas*, *balkons* ~ *balkonas*. Asmenuojamųjų formų trumpinimo atvejų rasta 271, jų pasiskirstymas pagal asmenuotes gražiai matyti 2 lentelėje. Tekstyno pavyzdžiai: <...> *jinai stoj@d* [: *stoja*], *stoj@d* [: *stoja*] *ir viskas; <...> nu ji aiškin@d* [: *aiškina*] *ne rudenį pjaun@d* [: *pjauna*]; <...> *kelnes smaukias@st* [: *smaukiasi*] *taip visai praded@d* [: *pradedą*], *žinai, tą į viršų maun@d* [: *mauna*]; <...> *bet kaip jis mieg@d* [: *miega*], *žinok; <...> rytoj malkų tur@d* [: *turi*] *atvežti.*

2 lentelė. Trumpųjų nekirciuotų balsių numetimas (asmenuojamosios formos)

Žodžio forma	Pavartojimo skaičius (%)
Esamojo laiko 3a. -(i)a	248 (58,5)
Esamojo laiko 3a. -i	23 (5,4)
Iš viso	271

Sutrumpėjusių linksniuojamųjų formų (daiktavardinių ir nedaiktavardinių) rasta gerokai mažiau – tik 153. Jų vartojimo dažnumą rodo 3 lentelė. Tekstyno pavyzdžiai: <...> žinote, koks dabar **jaunims@d** [: jaunimas] yra; <...> bet jinai link tos pusės jau, kur ten tas **žirgyns@d** [: žirgynas]; <...> nu, va, mano **protas@d** [: protas], nu, paskiau papasakosiu; <...> man pavasaris yra **žals@d** [: žalias]; <...> tai **visks@d** [: viskas] normaliai, pasitikrinau.

3 lentelė. Trumpųjų nekirciuotų balsių numetimas (linksniuojamosios formos)

Žodžio forma	Pavartojimo skaičius (%)
Daiktavardžio vyr. g. vns. vard. -as	89 (21,0)
Nedaiktavardžio vyr. g. vns. vard. -as	64 (15,1)
Iš viso	153

4. Vokalizmo pakitimai

Be žodžio galo trumpinimo pavyzdžių, tekstyne matyti ir kitokių vokalizmo pakitimų – ir aukštaitiškų, ir žemaitiškų. Iš viso tokių ypatybių rasta 166. Tačiau jų vartojimo dažnumas nėra proporcingas – žemaitiškų fonetinių ypatybių čia užfiksuota gerokai daugiau negu aukštaitiškų – net 154, arba 92,8%.

Iš žemaitiškų vokalizmo pakitimų galima paminėti gana dažnus ilgųjų balsių *ė*, *o* dvibalsinimo atvejus: *pavalgiem* ~ *pavalgēm*, *žiūriet* ~ *žiūrėti*, *viel* ~ *vël*, *nuoru* ~ *noriu*, *kuoks* ~ *koks*, *stuov* ~ *stovi*, *spuoksa* ~ *spokso*, *muorkom* ~ *morkom*, *gruožybes* ~ *grožybes*, jų vartojimo dažnumas matyti 4 lentelėje. Tekstyno pavyzdžiai: <...> **biškį uz** [: už] **galvuos@d** [: galvos] **didele@d** [: didelė]; <...> jau **klausinėjau@d** [: klausinėjau] šimtą sykių; <...> **nieka@d** [: nieko] **negalvuodama@d** [: negalvodama] **saka@d** [: sako]. Randama ir žemaitiškai atliepiamų dvibalsių *ie*, *uo*, *ai* atvejų: *nemelūj* ~ *nemeluoja*, *važiūčiau* ~ *važiuočiau*, *padouk* ~ *paduok*, *veins* ~ *vienas*, pavyzdžiui, <...> **vyną_sykį@d** [: vieną_sykį] **ein@d** [: eina] **per rauduona@d** [: raudoną]; <...>

del@d [ː dɛl] *menkiausi@d* [ː menkiausio] *kuoki@d* [ː kokio] *šūdnieki@k* [ː šūdniekio, smulkmenos] *tūjau@d* [ː tuojau] *kas biškį*; <...> *jau dejūj@d* [ː dejuoja] *e, e, e*; <...> *turbūt veins@d* [ː vienas] *sparns@d* [ː sparnas] *kokios veinos@d* [ː vienos] *spalvos*; <...> *ai, rimta@d* [ː rimtai]. Pasitaikė keletas atvejų, kai šaknyje ar galūnėje buvo išlaikytas senovinis baltiškasis *an: tan* ~ *tą*, *viskan* ~ *viską*, *kan* ~ *ką*, pavyzdžiui, <...> *tan@d* [ː tą] *pagyrimą gava@d* [ː gavo]; <...> *kan@d* [ː ką] *daba@d* [ː dabar] *veiki?* <...> *kan@d* [ː ką] *vakarienes@d* [ː vakarienės] *skaniai darei?*

4 lentelė. Žemaičių fonetinės ypatybės

Fonetinė ypatybė	<i>o, é</i> dvibalsinimas	<i>ie, uo, ai</i> atitikmenys	<i>*an, *en</i> išlaikymas
Pavartojimo skaičius (%)	108 (65,1)	32 (19,3)	14 (8,4)

5 lentelėje pateikiamos rytų aukštaičiams būdingos ypatybės. Iš jų pirmiausia minėtinas nosinių balsių *q, ę* bei dvigarsių *am, an, em, en* siaurinimas, vienas kitas rotininkavimo ar žadininkavimo, trumpųjų kirčiuotų balsių *i, u* ilginimas, priebalsio *l* kietinimas prieš *é* tipo vokalizmą ir kt. Tekstyno pavyzdžiai: <...> *eina motula@d* [ː motulė] *aukštan@d* *kalnalin@d*; <...> *kad jie sako vietoj@st* [ː vietoje] *ratų rotai@d* [ː ratai], *dėl to rotininkais vadina*; <...> *vietoj@st* [ː vietoje] *pantis puntis@d* [ː pantis] *dėl to puntininkais vadina*; <...> *tai yra umtininkuoja xxx šlumpa@d* [ː šlampa], *pakunka@d*, [ː pakanka] *ir panašiai*; <...> *turintys a šaknyje, tarmėje išliko, vengiant homoniminių formų ranka runka@d*; <...> *ir kaimo žmonės sako, katrie narėdavo@d* [ː norėdavo] *mundriau@d* [ː mandriau]; <...> *kaip girdėjote, vyresnio amžiaus informantė nevartojo tokios formos ir sakė būva@d* [ː buvo].

5 lentelė. Rytų aukštaičių fonetinės ypatybės

Fonetinė ypatybė	<i>am an</i> <i>em, en</i> siaurinimas	Kirčiuoto <i>a</i> siaurinimas	Senovinio <i>a</i> išlaikymas	<i>l</i> kietinimas	Kirčiuotų <i>i, u</i> ilginimas
Pavartojimo skaičius (%)	6 (3,6)	1 (0,6)	1 (0,6)	1 (0,6)	3 (1,8)

5. Kombinaciniai garsų reiškiniai

Iš kombinacinių garsų pakitimų tekstyne rasta kontrakcijos ir elizijos, sinkopės, žodžio pradžios apokopės, *j*, *v* įterpimo, žodžio pradžios priebalsių ir balsių numetimo, *a*, *e* mišimo atvejų⁶.

Pagal vartojimo dažnumą pirmiausia minėtini žodžio pradžios priebalsių (rečiau balsių) numetimo atvejai vyriškosios giminės onimuose – antroponimuose ir toponimuose. Numetami priebalsiai *n*, *m*, *r*, *l*, *c*, *k*, *š*, *v*, *j*, balsiai *e*, *a*, kartais net įeinantys į diftongo sudėtį, pavyzdžiui, *ijorka* ~ Niujorko, *acijausks* ~ Macijauskas, *uoberts* / *oberts* ~ Robertas, *amūns* ~ Ramūnas, *oms* ~ Romas, *icina* ~ Cicino, *aruoliuks* / *aroliuks* ~ Karoliukas, *azimiera* ~ Kazimiero, *arūns* ~ Šarūnas, *aldžia* ~ Valdžio, *ezau* ~ Jėzau, *dgars* ~ Edgars, *gliki* ~ Eglikė, *rūniuks* ~ Arūniukas, *rnuoldžiuks* / *rnoldžiuks* ~ Arnoldžiukas, *ntans* ~ Antanas.

Atviroje sandūroje, sudėtinuose ir tarptautiniuose žodžiuose pasitaiko kontrakcijos ir elizijos atvejų. Dažniausiai šis fonetinis reiškinys fiksuojamas tarp priešdėlių *nu* + *ei*, *nebe* + *a*, *si* + *im*, pavyzdžiui, *nain* ~ nueina, *nenaina* ~ nenuaina, *nebetved* ~ nebeatveda, *pasimčiau* ~ pasiimčiau, *tolietą* ~ tualetą, *sureguoj* ~ sureaguoja. Tekstyno pavyzdžiai: <...> *ten devyniolikos metų pana, girdi, nain@d* [: nueina] nusipirkti mineralinia@d [: mineralinio]; <...> *duoda man vazelę, kad pasimčiau@d* [: pasiimčiau] saldainį; <...> *bet aš turiu nueiti į tolietą@d* [: tualetą].

Žodžio vidurio balsių netekimas – sinkopė – paprastai vyksta niekada kirčio negaunančioje pozicijoje, kai netariami trumpieji balsiai. Tekstyne pastebėta ir tokių atvejų, kai išmetami ne tik trumpieji, bet ir ilgieji balsiai ar net skiemenys, pavyzdžiui, *simptiškesni* ~ simpatiškesni, *žėk* / *žiek* ~ žiūrėk, *šedešimtmetis* ~ šešiasdešimtmetis, *pasitim* ~ pasitikime. Tekstyno pavyzdžiai: <...> *žiek@st* [: žiūrėk], *kaip šypsos@st* [: šypsosi] *mergyte@d* [: mergytė]; *kad Tarybos pirmininkas sakė, kad mes pasitim@d* [: pasitikime] Senatu, *ką išrinksit@st* [: išrinksite], *tas bus labai gerai*; <...> *šedešimtmetį@d* [: šešiasdešimtmetį] gi atšventė.

Keliais atvejais hiatui išvengti buvo įterpiamas *j* arba *v*: *nujem* ~ nuima, *pajam* ~ paima, *nuvėjom* ~ nuėjom. Pavyzdžiui, <...> *ka@st* [: kad] *jis vis vien man spaudimą nujem@d* [: nuima]; <...> *nors aš ir pajamu@d* [: paimu], *bet sukuos@st* [: sukuosi] *kaip bitė*; <...> *ir nuvėjom@d* [: nuėjome] *miegot@st* [: miegoti].

⁶ Išsamiau apie tai žr. Zinkevičius 1966, 121–135; 1980, 108–119; Kačiuškienė 2003, 85–87; 2006, 74–77.

Pastebėti ir keli žodžio pradžios apokopės, balsių *a* ir *e* kaitaliojimosi atvejai: *besinor* ~ nebesinori, *aik* ~ eik, *ajau* ~ėjau, bet tokių žodžių nebuvo daug.

6. Išvados

Apžvelgus tekstyno tarminius pavyzdžius, darytinės tokios preliminarios išvados.

1. Daugiausia tarminių formų vartojama privačiai kalbantis telefonu (2,27%) arba tiesioginiuose asmeniniuose pokalbiuose (1,16%), kada informantas nėra varžomas nei aplinkos, nei bendrinės kalbos taisyklių.
2. Spontantinės kalbos tekстыne tarminės formos vartojamos 20 kartų dažniau negu parengtos kalbos tekстыne (plg. 1,01% ir 0,05%). Palyginti mažai tarminių formų vartojama pusiau viešoje tiesioginėje komunikacijoje (0,08%), žiniasklaidos (0,04%) ir akademinėje komunikacijoje (0,04%), kai informantas privalo laikytis lietuvių bendrinės kalbos normų.
3. Fonetinių ypatybių analizė parodė, kad daugiausia tarminių formų yra susijusių su vienokiu ar kitokiu žodžio galo trumpinimu – tokių atvejų rasta per 68%.
4. Tekstyno duomenys leidžia teigti, kad tarminiu požiūriu jame dominuojanti yra žemaičių tarmė, pasižyminti balsių *o*, *ė* diftongizacija, dvibalsių *ie*, *uo* kaita, senoviniu **an* išlaikymu galiniuose skiemenyse. Aukštaitiškos fonetinės ypatybės tekстыne atspindimos gana šykščiai: jos daugiausia gali būti siejamos tik su žodžio galo trumpinimu.
5. Tekstyno informantų šnekamajai kalbai yra būdingi įvairūs kombinaciniai garsų pakitimai, susiję su balsių kontraktacija, jų kaita, garsų ar skiemenų numetimu ir pan.

REFLECTIONS OF PHONETIC PECULIARITIES OF DIALECTS IN THE CORPUS OF THE SPOKEN LITHUANIAN LANGUAGE

Summary

According to the material of the “Corpus of the Spoken Lithuanian Language” (<http://donelaitis.vdu.lt/~andrius/SKT5/5SKT-paiesk.php>), dialectal phonetic forms marked as @d in the corpus are analysed. The most frequent dialectal forms recorded in the areas of academic communication, news media communication, private communication by telephone, private direct communication, semi-public direct communication and semi-public communication by telephone are discussed.

The following conclusions based on the material under analysis are drawn:

1. 1,227 words of the total of 226,174 words used in the corpus have dialectal forms. It makes up 0.54% of all recorded words.
2. Dialectal forms used in the corpus of spontaneous language are 20 times more frequent than in the specially prepared language corpus (1.01% and 0.05% respectively).
3. The highest percentage of dialectal forms is used when speaking privately on the telephone (2,27%) or during direct private conversations (1,16%) when the informant is not limited either by the environment or by the rules of standard Lithuanian.
4. The majority of dialectal forms are related to a certain shortening of word's end – over 68 per cent of such cases were found.
5. The Lowland dialect predominates there; it is characterised by the diphthongisation of vowels *o*, *ė*, change of diphthongs *ie*, *uo*, retention of the ancient **an* in end syllables. Phonetic peculiarities of Highland Lithuanian in the corpus are reflected quite poorly and are mostly related to the shortening of word's end.
6. Various changes of sounds are peculiar to the spoken language of the corpus informants: contraction and elision, syncope, apocope of word's beginning.

LITERATŪRA

Bacevičiūtė Rima, Audra Ivanauskienė, Asta Leskauskaitė, Edmundas Trumpa (red.) 2004, *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Balčiūnienė Ingrida, Laura Simonavičienė 2009, *Klausiamieji pasakymai šnekamojoje kalboje*, <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=134> (2011 02 16).

Dabašinskienė Ineta 2009a, Šnekamosios lietuvių kalbos morfologinės ypatybės, *Acta Linguistica Lithuanica* 60, 1–15.

Dabašinskienė Ineta 2009b, *Sąlytinė lietuvių kalba: sociolingvistiniai ir psicholingvistiniai tyrimai*. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga, Vytauto Didžiojo universitetas.

Dabašinskienė Ineta 2009c, Trumpinimas ir dažnumo efektas šnekamojoje kalboje, *Darbai ir dienos* 50, 109–117.

Kačiūškienė Genovaitė 2003, Kombinaciniai vokalizmo reiškiniai šiaurės panevėžiškių tarmėje, *Linguistica Lettica* 12, 83–89.

Kačiūškienė Genovaitė 2009, Sąlytinės lietuvių kalbos tekstynas: tarminių formų vartoseną, *Filologija* 14, 61–67.

Kačiūškienė Genovaitė 2006, *Šiaurės panevėžiškių tarmės fonologijos bruožai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Kamandulytė-Merfeldienė Laura 2010, Daiktavardžio paradigmų produktyvumas: skolinių morfologinio įforminimo ir fleksijų varijavimo analizė, <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=141> (2011 02 16).

Kamandulytė Laura, Marija Tuškevičiūtė 2009, Būdvardžio vartojimo skirtumai sakytinės kalbos registruose, *Darbai ir dienos* 50, 91–108.

Pakerys Antanas 2003, *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*, Vilnius: Enciklopedija.

Zinkevičius Zigmąs 1966, *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.

Zinkevičius Zigmąs 1978, *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius: Mokslas.

Zinkevičius Zigmąs 1980, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika* 1, Vilnius: Mokslas.

Genovaitė KAČIUŠKIENĖ

Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 38

LT-76352 Šiauliai

Lithuania

[geno@splius.lt]